

Izvirni znanstveni članek
UDK 347.5(497.4)

Obseg varstva pravnih dobrin v deliktne pravu: kako generalna je generalna klavzula

DAMJAN MOŽINA
doktor pravnih znanosti, LL.M.,
redni profesor na Pravni fakulteti
Univerze v Ljubljani

1. Uvod

Vprašanje o tem, katere interese (pravne dobrine) in kako jih varuje nepogodbno odškodninsko pravo, utegne slovenskemu pravniku zveneti nekoliko nenavadno. Pod izrazom varovani interes oziroma pravna dobrina razumemo življenje, telesno celovitost oziroma zdravje, svobodo, duševno celovitost, dostojanstvo, lastnino ter golo premoženje. Odgovor na vprašanje bo najbrž, da deliktno pravo varuje vse te pravne interese oziroma natančneje, da varuje vse interese, ki jih je mogoče subsumirati pod pojem pravno priznane premoženjske ali nepremoženjske škode. Seveda morajo biti izpolnjene tudi preostale predpostavke generalne klavzule krivdne odgovornosti iz čl. 131 (1) OZ. Kot dopolnitev krivdni (subjektivni) odgovornosti pride v primerih izjemno povečanega škodnega tveganja v poštev tudi objektivna odgovornost na podlagi splošnega pravila iz čl. 131 (2) OZ.¹

Na prvi pogled bi se zdelo, da so na podlagi teh splošnih pravil (generalnih klavzul) pod enakimi pogoji varovani vsi navedeni pravni interesi pred vsemi vrstami posegov. Pojma pravnega interesa ne gre enačiti s pojmom pravno priznane škode, saj ni nujno, da se neka oblika škode, ki je sicer pravno priznana, povrne v vseh položajih. Namen prispevka je ugotoviti, ali je obseg deliktne varstva v slovenskem pravu odvisen od tega, katera pravna dobrina je ogrožena. Izhodišče so nekatere tuje ureditve, v katerih je deliktno varstvo določenih dobrin izrecno omejeno. To zlasti velja za varstvo pred posegi v premoženje, ki jih ne spremlja fizičen poseg v telo oziroma stvar (lastnino) oškodovanca. Škodo, ki nastane zgolj na oškodovančevem premoženju in ni povezana s fizičnimi posegi v osebo oškodovanca ali s fizičnimi posegi

¹ V skladu s čl. 131 (3) OZ je objektivna odgovornost predvidena tudi v nekaterih drugih primerih, glej na primer čl. 156 ter 159 OZ.

v njegovo stvar (lastnino), imenujemo tudi »čista premoženjska škoda« ali »čista ekonomska škoda« (*pure economic loss*).² Omejitve izhajajo iz bojazni pred negativnimi družbenimi učinki preobsežne odškodninske odgovornosti. Kompleksna vprašanja, povezana z mejami deliktne odgovornosti v povezavi s čisto premoženjsko škodo, v primerjalnem deliktne pravu spadajo med najpogostejše obravnavane teme.³ V domači literaturi, vključno s tisto z območja nekdanje Jugoslavije, pa se o tem ni veliko razpravljalo.⁴

Zgolj za namen prikaza bodo v prispevku posegi v različne interese (pravne dobrine) razdeljeni na štiri skupine, glede na to, ali izhodiščno pride do posega (1) v življenje, telo oziroma svobodo, (2) v stvari (lastnino), (3) v golo premoženje ter (4) v čiste nepremoženjske dobrine, tj. posegi v nepremoženjske dobrine, ki niso povezani s posegom v oškodovančevo telo ali stvar.

2. Primerjalnopravna izhodišča

V temeljni strukturi sodobnih ureditev deliktne prava lahko razlikujemo tri osnovne problemske sklope: (1) pravila o tem, čigave in katere interese ter pred katerimi vrstami posegov oziroma tveganj varuje pravni red, (2) pravila o nadaljnjih predpostavkah odgovornosti, tj. na eni strani krivdne odgovornosti (odgovornosti za ravnanje) in na drugi strani objektivne odgovornosti (odgovornosti za vir nevarnosti), ter (3) pravila o pravnih posledicah, tj. zlasti o načinu in obsegu povrnitve premoženjske in nepremoženjske škode (povrnitev škode).⁵

Medtem ko vsi pravni redi podobno obravnavajo vprašnji predpostavk odgovornosti in načina ter obsega povrnitve škode, so glede urejanja vprašanja o varstvu pravnih interesov razlike. Te se ne nanašajo na varstvo življenja, zdravja oziroma telesne integritete ter svobode; te pravne dobrine so pod primerljivimi pogoji obsežno varovane v vseh sodobnih sistemih deliktne prava.⁶ Tudi pri varstvu pred posegi v lastnino ni bistvenih razlik glede obsega varstva. Pač pa se pravni redi med seboj razlikujejo glede obsega varstva t. i. čistih premoženjskih interesov, tj. premoženjskih interesov v položajih, kjer ni posega v telo oziroma lastnino oškodovanca.⁷ Nekateri pravni redi odgovornost za »čisto premoženjsko škodo« omejujejo, da se deliktne odgovornost ne bi razširila čez razumne meje in povzročala negativnih učinkov, tj. čezmerno dušila svobode ravnanja.

² Palmer, str. 303.

³ Glej na primer van Boom, Koziol, Witting (ur.); Wagner, str. 1006; Palmer, str. 284; Van Dunné, str. 397.

⁴ Glej na primer: Pavšlar; Gliha, Baretić, Nikšić, str. 249–293; glej tudi Dular, str. 21–22.

⁵ Brüggemeier, str. 12 in nasl.

⁶ Glej na primer Wagner, str. 1004; glej na primer čl. 2:102 (2) Načel evropskega odškodninskega prava (PETL): življenje in duševna celovitost, dostojanstvo in svoboda uživajo najširše varstvo.

⁷ Glej na primer Zweigert, Kötz 1998, str. 598 in nasl.; van Dam, str. 208 in nasl. Glej na primer čl. 2:102(4) Načel evropskega odškodninskega prava (PETL).

To velja na primer za angleško pravo: v najpomembnejšem deliktu v nepogodbenem odškodninskem pravu – *tort of negligence* – se dolžnost skrbnosti (*duty of care*) nanaša le na varstvo pred posegi v ljudi ali stvari, ne pa tudi na varstvo pred čisto premoženjsko škodo.⁸ Glede slednje lahko *duty of care* obstaja le izjemoma, v primeru če se oškodovanec razumno zanesa na posebno strokovnost in znanje drugega (s katerim nima pogodbe), na primer banke, ki poda netočno izjavo o solventnosti svoje stranke.⁹ V zadevi *Caparo* je bil uveden tristopenjski test posebne bližine med strankama.¹⁰ Povrnitev čiste premoženjske škode pa je mogoča v okvirih t. i. *economic torts*, kamor spadajo dejanski stanovi, ki jih pri nas večinoma uvrščamo med dejanja nelojalne konkurence.¹¹

Povrnitev čiste premoženjske škode je tudi v nemškem BGB omejena zaradi bojazni pred preširoko odškodninsko odgovornostjo, ki bi ohromila življenje, zlasti glede ravnanj iz malomarnosti.¹² Deliktno pravo BGB tako ne pozna ene same, ampak tri »majhne« generalne klavzule, med katerimi je najpomembnejša tista iz § 823 (1) BGB, ki predvideva povrnitev škode le za protipravne posege v življenje, telo, zdravje, svobodo in lastnino ter »druge pravice«, ne pa za posege v čisto premoženje. Sledita § 823 (2) BGB, ki določa odgovornost tistega, ki krši kakšen drug zakon, namenjen varstvu oseb, in § 826 BGB, v skladu s katerim se povrne naklepna škoda, povzročena v nasprotju z dobrimi običaji (*contra bonos mores*). Sčasoma so se uveljavile tudi izjeme, ko se lahko vendarle povrne čista premoženjska škoda, denimo v obliki širitve pogodbenega varstva na tretje osebe pod nekaterimi predpostavkami (pogodba z varstvenim učinkom v korist tretjih oseb oziroma *Vertrag mit Schutzwirkung zugunsten Dritter*).¹³

Francoski Code civil ureja deliktno pravo z eno samo generalno klavzulo, varovanih dobrin pa ne omejuje oziroma razvršča.¹⁴ Za povrnitev čiste premoženjske škode zato ni videti ovir;

⁸ Glej na primer Goudkamp, r. št. 5-014, str. 83; van Dam, str. 213.

⁹ Glej na primer House of Lords, *Hedley Byrne & Co. Ltd. v Heller & Partners Ltd.* (1964), AC 465, 528 in nasl.

¹⁰ Tožena stranka je morala razumno predvideti izgubo, ki je nastala tožeči stranki (*foreseeability*), tožeča in tožena stranka morata biti v razmerju bližine (*proximity*), naložitev skrbnosti pa mora biti poštena, pravična in razumna (*fair, just and reasonable*). Glej House of Lords, *Caparo Industries plc. v Dickman* (1990), 2 AL 605, 1 All ER 568. O kritikah in današnjem položaju glej Goudkamp, r. št. 5-025, str. 90.

¹¹ Med »*economic torts*« spadajo: »*inducing breach of contract and interference with contract*«, »*interference with trade or business*«, »*economic duress*« ter »*conspiracy to injure or to use unlawful means*«, glej na primer van Dam, str. 215 in nasl.

¹² Glej na primer Zimmermann, str. 1037. V literaturi so pogosto citirani Jheringovi pomisleki proti preširoki odgovornosti (Jherings *Jahrbücher für die Dogmatik des bürgerlichen Rechts*, 1861, str. 12), objavljeni mdr. tudi v Zweigert, Kötz 1998, str. 598.

¹³ Glej na primer Markesinis, Bell, Janssen, 2019, str. 29 in nasl.

¹⁴ Glej čl. 1382 (po reformi 2016): »Kakršnokoli človeško ravnanje, katerega posledica je škoda drugega, zavezuje tistega, ki je ravnal krivdno, k njegovi povrnitvi.« (»Tout fait quelconque de l'homme, qui cause à autrui un dommage, oblige celui par la faute duquel il est arrivé à le réparer.«)

o omejitvah se v literaturi ne razpravlja veliko. V teoriji sta znani dve kategorizaciji posegov v varovane dobrine, najprej razlikovanje glede na sfero, v kateri nastane poseg, med *dommage corporel*, *dommage moral* in *dommage matériel*; nato razlikovanje sfere, v kateri se izrazijo posledice posega: *conséquences patrimoniales* in *conséquences extrapatrimoniales*.¹⁵ Seveda pa se z vprašanjem omejitve odgovornosti ukvarja tudi francosko pravo, a pri tem uporablja bolj posredne načine, denimo variacije pojma skrbnosti glede na okoliščine, ter zahtevo, da je škoda osebna, gotova in priznana ter neposredna posledica škodnega ravnanja.¹⁶ Tako je denimo v primeru škode zaradi nelojalne konkurence odgovornost vezana na nepošteno ravnanje in kršitev standarda poštenega trgovca.¹⁷

V primerjalnopravni literaturi obstajajo zelo različni pogledi na pojem in na utemeljenost omejevanja odgovornosti za čisto premoženjsko škodo. Za namene tega prispevka so zelo na kratko predstavljene nekatere tipične pojavne oblike, o katerih se večinoma razpravlja. Gre za čisto premoženjsko škodo, ki (1) nastane neposredno oškodovancu, ker ta na primer v zanašanju na informacije ali strokovni nasvet druge osebe (brez pogodbe z njo) sprejme odločitev, zaradi katere utrpí škodo. Med primere čiste premoženjske škode spada nadalje (2) premoženjska škoda oškodovanca, ki nastane kot posledica fizičnega posega v neko drugo osebo ali stvar. V angleškem jeziku se ta pojavna oblika imenuje tudi *ricochet loss*, kar bi lahko prevedli kot »škodo, ki se odbije« od enega in zadene še drugega oškodovanca.¹⁸ Primer takšne škode je, če nastane zaradi smrti ene osebe škoda v obliki izgube preživetja oziroma podpore druge osebe. O (3) preneseni škodi (*transferred loss*) je govor v primerih, ko je škoda povzročena eni osebi oziroma njeni lastnini, vendar se zaradi določenega pravnega razmerja prenese na drugo osebo, na primer na nosilca zavarovanja, ki izvaja storitve ali zagotavlja dajatve neposrednemu oškodovancu, ali delodajalca, ki mora v primeru poškodbe delavca temu izplačevati nadomestilo plače.¹⁹ O čisti premoženjski škodi pa se razpravlja tudi v zvezi s (4) škodami, ki nastanejo na infrastrukturnih objektih, kot na primer če ladja povzroči zastoj v prekopu, zaradi česar se pot za druge ladje podaljša in podraži; ali pa se na primer pri izvajanju gradbenih del poškoduje podzemna napeljava, kar povzroči ustavitev proizvodnje v oškodovanem podjetju.

¹⁵ Leczykiewicz, str. 184.

¹⁶ Glej na primer van Dam, str. 210.

¹⁷ Wagner, str. 1007.

¹⁸ Palmer, str. 303.

¹⁹ Prav tam, str. 304.

3. Slovensko nepogodbno odškodninsko pravo

3.1. Splošno

3.1.1. Krivdna odgovornost

Sistem krivdne odgovornosti temelji na generalni klavzuli iz čl. 131 (1) Obligacijskega zakonika (OZ)²⁰ oziroma čl. 154 (1) ZOR.²¹ Ureditev se v osnovi zgleduje po francoskem Code civil,²² s tem da ji je po vzoru sovjetskega prava dodano splošno obrnjeno dokazno breme glede krivde,²³ po uveljavitvi Zakona o obligacijskih razmerjih (ZOR, 1978), pa se je ohranila zahteva po protipravnosti ravnanja kot posebni predpostavki odgovornosti, ki je sicer zakon ne omenja.²⁴ Koncept protipravnosti sicer prihaja iz nemškega prava, uveljavljen pa je bila tudi na podlagi Občega državljanskega zakonika (ODZ), ki se je uporabljal pred ZOR.²⁵ Predpostavke odgovornosti so torej: protipravno ravnanje, škoda, vzročna zveza med njima ter krivda – glede slednje se, če so izkazane ostale predpostavke, vzpostavi (ovrgljiva) domneva, ki pa se nanaša le na navadno malomarnost; naklep in veliko malomarnost mora dokazati tožeča stranka.²⁶ Predpostavke krivdne odgovornosti niso povsem ločene in med seboj neodvisne kategorije.

Presoja krivde (navadne malomarnosti) je objektivizirana; ravnanje povzročitelja se primerja z abstraktnim standardom skrbnosti (dobrega gospodarja oziroma strokovnjaka).²⁷ Naklep oziroma veliko malomarnost je treba izkazati v smislu zavestne in voljne komponente (subjektivna presoja). Primerov, da bi OZ vezal posledice zgolj na naklep in veliko malomarnost, je

²⁰ Uradni list RS, št. 83/01, 40/07 in 64/16.

²¹ Uradni list SFRJ, št. 29/78, 39/85, 45/89, 57/89.

²² Glej Tot, str. 15; Karanikić Mirić 2019, str. 283.

²³ Glej čl. 444 Civilnega zakonika sovjetske ruske republike (1964), ki so mu sledili pravni redi drugih sovjetskih republik in socialističnih držav, na primer Češkoslovaška, Madžarska, Nemška demokratična republika, Bolgarija, Albanija, Mongolija in Jugoslavija. Glej Will, Vodinelić, str. 307.

²⁴ Več Možina 2021, str. 229.

²⁵ Glej na primer Kozioł, str. 139 in nasl., ter Cigoj, str. 94 in nasl.

²⁶ Sklepi XIV. skupne seje Zveznega sodišča, Vrhovnega vojaškega sodišča, vrhovnih sodišč republik in avtonomnih pokrajin z dne 25. in 26. 3. 1980, Beograd (obj. v Privreda in pravo št. 5/1980, str. 64). Tudi glede navadne malomarnosti pa domneva v določenih položajih ne velja; denimo pri prekoračnem silobranu, čl. 138 (1) OZ, povrnitvi škode od tistega, ki je kriv za nastanek škodne nevarnosti, čl. 138 (2) OZ, odgovornosti osebe, ki je kriva za začasno nerazsodnost povzročitelja, čl. 136 (2) OZ, posebne odgovornosti staršev, čl. 145 OZ. Glej Jakaša, str. 61 in nasl.

²⁷ Posebna presoja krivde (skrbnost kot v lastnih zadevah) je mogoča v položaju, ko je oškodovalec deloval v oškodovančev korist, čl. 170 (2) OZ; pri čemer lahko sodišče v okviru diskrecije odškodnino tudi zniža.

sicer malo.²⁸ Pojem krivde se deloma prekriva s pojmom protipravnosti; ključna razlika med njima je v dokaznem bremenu.

Protipravnost pomeni ravnanje v nasprotju z dolžnostjo, ki lahko izhaja iz zakona, pa tudi iz avtonomnih norm ali moralnih načel. Kadar dolžnost ravnanja ni vnaprej predpisana, o njej in posledično o protipravnosti sodimo na podlagi tehtanja interesov in okoliščin. Interes potencialnega oškodovanca, da ni oškodovan, je treba uravnotežiti s svobodo ravnanja, razvoja in drugih aktivnosti druge stranke. Med upoštevni dejavniki so vrsta ogrožene pravne dobrine, stopnja nevarnosti aktivnosti, predvidljivost nastopa škode in možnost razumnih preventivnih ukrepov.²⁹ Tako je na primer Vrhovno sodišče v zadevi, v kateri je šlo za odškodninski zahtevek proti šoli zaradi otrokove poškodbe ob igri med odmorom, v smislu tehtanja poudarilo, da bi bili pretiran nadzor in prepovedi tudi tistih iger, ki nosijo minimalna tveganja (tj. tveganja za lažje poškodbe), v nasprotju s cilji pedagoškega procesa.³⁰

Vzročnost se nanaša tako na vzročno zvezo med ravnanjem in škodnim dogodkom kot škodnim dogodkom in konkretnim obsegom škode. Osnova za presojo je naravna vzročnost (*condicio sine qua non*), ki pa jo je treba dopolniti z normativnim elementom, zlasti z adekvatno vzročnostjo (upoštevanjem rednega, predvidljivega teka dogodkov). Ne gre torej (le) za ugotavljanje vzročnosti v naravoslovno-tehničnem smislu, temveč predvsem za vrednostno presojo sodišča, ali in katero škodo je primerno pripisati povzročitelju.

3.1.2. Objektivna odgovornost

Številni pravni redi poznajo primere odgovornosti ne glede na krivdo, zlasti v zvezi z izjemnimi škodnimi tveganji.³¹ Za slovensko (jugoslovansko) pravo je značilno, da drugače kot na primer nemško pravo, kjer se objektivna odgovornost (tj. *Gefährdungshaftung*) uvaža s posebnimi zakoni, širjenje z analogijo pa ni mogoče,³² in podobno kot francosko pravo (odgovornost za stvari)³³ predvideva objektivno odgovornost s splošno določbo (generalno klavzulo). V skladu s čl. 131 (2) OZ odgovornost temelji na povečanem škodnem tveganju za okolico, pri čemer je odločanje o tem, kaj škodi za povečano škodno tveganje za okolico (»nevarna stvar«

²⁸ Posledice velike malomarnosti in naklepa so načeloma enake, glej čl. 170 (1) OZ in 147 (3) OZ ter čl. 148 (3) OZ. Zgolj na naklep zakon veže posledice le v čl. 147 (2) OZ, čl. 168 (4) OZ ter čl. 316 OZ.

²⁹ Glej tudi Možina 2020, str. 116.

³⁰ VS RS II Ips 269/94 z dne 12. 10. 1995.

³¹ Glej na primer Werro, Palmer, Hahn, str. 3.

³² Glej BGH, III ZR 208/68 z dne 25. 1. 1971, obj. v. NJW 1971, str. 607.

³³ Glej čl. 1384 Code civil (pred reformo), ki določa odgovornost osebe za ljudi, ki so pod njenim nadzorom, ter za stvari, ki jih ima v rokah oziroma jih varuje (*«ou des choses que l'on a sous sa garde»*), ter odločitev Cour de Cassation iz leta 1930 (Jand'heur, Cass. Ch Reunies, 13. 2. 1930), da gre za podlago za splošno in avtonomno odgovornost za stvari vseh vrst.

oziroma »nevarna dejavnost«), prepuščeno sodiščem.³⁴ Poleg tega OZ pozna še vrsto »posebnih primerov« objektivne odgovornosti, denimo odgovornost proizvajalca stvari z napako (čl. 155 OZ) ter odgovornost organizatorja prireditve (čl. 157 OZ).

3.2. Posegi v življenje in telo ter svobodo

3.2.1. Premoženjska škoda

V primeru posegov v človeško življenje, telesno celovitost oziroma zdravje je obsežno priznana tako premoženjska kot nepremoženjska škoda. To velja ne glede na to, ali odgovornost izhaja iz krivdne ali iz objektivne odgovornosti.

Povrnitev premoženjske škode v primeru smrti, poškodbe in okvare zdravja ureja OZ v III. točki odseka o povrnitvi škode (čl. 172–176 OZ). Osnovna določba je čl. 174 OZ, ki predvideva povrnitev stroškov zdravljenja in drugih potrebnih stroškov s tem v zvezi ter izgubljenega zaslužka, kolikor niso povrnjeni iz obveznega zdravstvenega zavarovanja; povrnejo se tudi stroški morebitnih povečanih potreb in škoda zaradi zmanjšanih možnosti za razvoj in napredovanje. Iz določbe izhaja, da se ta škoda povrne neposrednemu oškodovancu.

Drugače pa določa čl. 173 (1) OZ, ki za primer smrti osebe, ki je nekoga drugega preživljala ali redno podpirala, določa, da mora tisti, ki je odgovoren za njeno smrt, tej osebi oziroma osebam zagotavljati preživljanje ali podporo (znesek, ki bi ga upravičenec dobival od umrlega). To je primer povrnitve čiste premoženjske škode, ki se »odbije« od neposrednega oškodovanca in zadene posrednega oškodovanca (t. i. *ricochet loss*).

Na neki način gre tudi pri povrnitvi stroškov za pogreb ter morebitnih stroškov ali povrnitvi izgube zaslužka v primeru smrti, ki jo predvideva čl. 172 OZ, za povrnitev posrednim oškodovancem, čeprav je ta škoda nekoliko bližje (pokojnemu) neposrednemu oškodovancu od tiste, ki nastane kot posledica izgubljenega preživljanja in podpore.

Iz teh določb in njihovega konteksta bi bilo mogoče sklepati, da se – razen navedenih – druge oblike premoženjske škode v primeru smrti, telesne poškodbe ali okvare zdravja ne priznajo oziroma se ne priznajo drugim »posrednim« oškodovancem.³⁵

Sodna praksa tako ne priznava premoženjske škode v obliki začasne izgube delovne sile, ki jo ima delodajalec v primeru poškodbe delavca. Ta škoda lahko nastopi na primer v obliki stroškov, ki nastanejo delodajalcu, ker mora plačati drugemu delavcu, da opravi delo poškodovanega delavca, ali v obliki izgube dobička. Sodna praksa šteje, da je delodajalec posredni oškodovanec, ki v škodnem dogodku ni bil udeležen; pravico zahtevati povrnitev bi imel

³⁴ Karanikić Mirić 2013, str. 17.

³⁵ Za hrvaško pravo glej Gliha, Baretić, Nikšić, str. 249 in nasl.

le, če bi mu zakon to pravico posebej priznaval.³⁶ Neposredni oškodovanec je poškodovani delavec kot fizična oseba; on lahko seveda zahteva povrnitev zaslужka, ki ga zaradi poškodbe ni mogel doseči (kolikor ga ne dobi od delodajalca oziroma ZZZS v obliki bolniškega nadomestila). To velja tudi, če deluje kot samostojni podjetnik, tedaj izguba, ki jo utrpi s. p., pomeni njegovo izgubo.³⁷ Če pa je ista poškodovana oseba (edini) družbenik enoosebne d. o. o., potem njegova izguba, čeprav vsebinsko enaka, ni priznana, saj gre za drugo osebo in s tem za posrednega oškodovanca.³⁸ Sodišča poskušajo ta rezultat utemeljiti tudi z vzročno zvezo, češ da takšna škoda za odgovorno osebo ni »objektivno predvidljiva« posledica (v smislu aдекватne vzročnosti),³⁹ vendar je vprašanje, ali je mogoče na ta način razlikovanje med s. p. in (enoosebno) d. o. o. prepričljivo razložiti. To je pravnopolitična odločitev o omejitvi odgovornosti.

Sodna praksa prav tako ne priznava premoženjske škode drugim »posrednim« oškodovancem, denimo materi poškodovanca v prometni nesreči, ki je bila zaradi skrbi zanj v bolniškem staležu in je prejela nižjo plačo (nadomestilo plače); ampak sodišča v takih primerih neposrednemu oškodovancu priznavajo pavšalno odmerjeno odškodnino za pomoč in oskrbo, ki mu jo zagotavljajo bližnji.⁴⁰

Sodišča delodajalcu, ki mora delavcu, poškodovanemu v prometni nesreči, po zakonu izplačevati nadomestilo plače (prvih 30 dni odsotnosti, do 120 dni letno), čeprav delavec ne dela, ne priznavajo subrogacijskega zahtevka proti zavarovalnici povzročitelja, češ da gre za posrednega oškodovanca; takšno pravico pa imata ZZZS in ZPIZ, ki delavcu prav tako nudita nadomestilo plače oziroma invalidsko pokojnino, a ju omenja Zakon o obveznih zavarovanjih v prometu (ZOZP)⁴¹ v čl. 18, zato sta »priznana« posredna oškodovanca (oziroma upravičenca do subrogacije).⁴² Tudi to je pravnopolitična odločitev, čeprav ni najbolj razumljivo, zakaj bi morali delodajalci nositi stroške prometnih nesreč, za katere odgovarjajo tretje osebe oziroma njihove zavarovalnice, in jih s tem razbremeniti.⁴³

³⁶ Glej na primer VSL II Cp 2374/2011 z dne 14. 9. 2011, tč. 7.

³⁷ Glej na primer VS RS III Ips 3/2020 z dne 19. 5. 2020.

³⁸ Primerjaj sodbo VS RS III Ips 20/2013 z dne 9. 12. 2014. Glej tudi na primer VSL I Cpg 127/2002 z dne 2. 12. 2003.

³⁹ Glej na primer odločbo VS RS iz prejšnje opombe, tč. 11.

⁴⁰ Glej na primer VSL II Cp 797/2017 z dne 23. 8. 2017, tč. 5 in 16.

⁴¹ Uradni list RS, št. 70/94, 67/02, 13/05, 35/05, 30/06, 110/06, 52/07, 41/17.

⁴² Glej na primer VS RS III Ips 144/2014 z dne 29. 3. 2016, tč. 12, ki navaja, da gre po vsebini za regresni zahtevek.

⁴³ Možina 2014, str. 1505.

3.2.2. Nepremoženjska škoda

Seveda je mogoče v primeru posegov v telo oziroma zdravje zahtevati tudi denarno odškodnino za nepremoženjsko škodo, kolikor slednja dosega zadostno intenzivnost in trajanje; v poštev pridejo predvsem škodne postavke v okviru čl. 179 (1) in 181 OZ: zmanjšanje življenjskih aktivnosti, skaženost, strah in kršitev (spolnega) dostojanstva. V vseh teh primerih gre za neposredne oškodovance. Tako se na primer denarna odškodnina za strah načeloma prizna le oškodovancu za strah za lastno usodo (oziroma izid zdravljenja), ne pa na primer za strah ob ogroženosti oziroma poškodbah drugih ljudi; meje sicer ni mogoče vedno natančno določiti.⁴⁴ Podobno kot fizičen poseg v človeško telo lahko obravnavamo poseg v fizično svobodo. V smislu oblike nepremoženjske škode iz čl. 179 (1) OZ se tedaj prizna okrnitev svobode.

Zakon pa v čl. 180 OZ v primeru smrti ali posebno težke invalidnosti omogoča tudi povrnitev denarne odškodnine določenim najbližjim svojcem (zakoncu, otrokom, staršem, pod določenimi pogoji še bratom in sestram ter zunajzakonskemu partnerju). Sodna praksa te osebe šteje za posredne oškodovance, čeprav se odškodnina v resnici prizna za njihovo lastno škodo (žalovanje, trpljenje, prizadetost ob izgubi oziroma hudi poškodbi ali okvari zdravja); gre za to, da niso bili inicialni oškodovanci, ki so bili neposredno objekt napada.⁴⁵ Tudi tu gre na neki način za škodo, ki se »odbije« od fizično poškodovanega neposrednega oškodovanca in zadene druge oškodovance. Tudi tu bi bilo mogoče iz določbe in njenega konteksta sklepati, da se drugačne oblike posredne nepremoženjske škode v primeru smrti ali težke poškodbe ne priznajo oziroma se ne priznajo osebam zunaj kroga zakonsko opredeljenih upravičencev. Vendar so sodišča tu manj restriktivna, saj priznavajo tudi »škodo lastnega izvora«, kadar se prizadetost osebe iz kroga upravičencev kaže kot na primer zmanjšanje njenih življenjskih aktivnosti (nepremoženjska škoda) ali nezmožnost za delo (premoženjska škoda), če presodijo, da med prizadetostjo in posledico obstaja vzročna zveza.⁴⁶ Tudi tu je priznavanje vzročne zveze zlasti pravnopolitična odločitev. Ker gre vendarle za posledice hude čustvene prizadetosti zaradi smrti ali hude poškodbe bližnjega, so sodišča manj zadržana do priznavanja povrnitve premoženjske škode posrednim oškodovancem, čeprav jih zakon ne omenja, oziroma širjenja priznavanja denarne odškodnine za nepremoženjsko škodo.

⁴⁴ Glej na primer VSL II Cp 792/2020 z dne 12. 6. 2020. Oškodovanka je v prometni nesreči utrpela le razmeroma bagatelne telesne poškodbe, vendar tudi hud strah, ki je prešel v posttravmatsko stresno motnjo. Strah je bil posledica tega, da je videla, kako sta motorista drsela po vozišču in trčila v njeno vozilo, pri čemer je eden na kraju nesreče umrl, drugi pa je bil hudo poškodovan. Sodišče je njen šok in strah ob spremljanju nesreče upoštevalo pri pravični denarni odškodnini za strah.

⁴⁵ Glej na primer VS RS II Ips 268/2016 z dne 24. 9. 2018, tč. 14.

⁴⁶ Glej na primer VSL II Cp 220/2017 z dne 29. 3. 2017 ter VS RS II Ips 412/1993 z dne 24. 3. 1994, VS RS II Ips 875/2006 z dne 7. 12. 2006, VS RS II Ips 689/2008 z dne 10. 9. 2009 in VSL II Cp 2597/2013 z dne 29. 1. 2014.

3.3. Posegi v stvari (lastnino)

V primeru poškodbe ali uničenja stvari se načeloma vedno prizna povrnitev premoženjske škode. Ta se lahko povrne na različne načine, na primer kot povrnitev stroškov popravila (restitucija), povrnitev vrednosti stvari pred škodnim dogodkom (kompenzacija) ali povrnitev morebitne tržne manjvrednosti stvari kljub popravilu.⁴⁷ Škoda zaradi začasne nemožnosti uporabe stvari zaradi poškodbe oziroma popravila stvari se lahko v primeru gospodarske rabe povrne kot izgubljeni dobiček, sicer pa kot strošek najema nadomestne stvari.⁴⁸

Poseg v stvar (lastnino) sam po sebi načeloma ne upravičuje povrnitve nepremoženjske škode. Na načelni ravni velja, da lahko nemožnost uporabe stvari vpliva tudi na nepremoženjske dobrine (če je na primer slep človek prikrajšan za psa vodnika). Zakon oškodovancu v primeru naklepne uničenja ali poškodovanja stvari, ki je imela za oškodovanca posebno vrednost, kot na primer domača žival v smislu hišnega ljubljence (ali psa vodnika), omogoča povrnitev škode z upoštevanjem čustvene povezanosti oškodovanca s stvarjo (*pretium affectionis*).⁴⁹ Ta oblika povrnitve premoženjske škode torej vsebuje določen nepremoženjski element.

Povrnitev premoženjske škode za poseg v pravice intelektualne lastnine ni omejena; zakon predvideva olajšano dokazovanje izgubljenega dobička (na podlagi običajne licenčnine), zakon pa pozna celo civilno kazen, ravno tako namenjeno odvratanju.⁵⁰

3.4. Posegi v golo premoženje

Varstvo (čistih) premoženjskih interesov je seveda zlasti predmet pogodbenega odškodninskega prava. V primeru kršitve pogodbe se – v okviru predvidljivosti – povrne premoženjska škoda, vključno z izgubljenim dobičkom, ne glede na to, ali je prišlo do posega v osebo ali stvar upnika.⁵¹

V nepogodbenem odškodninskem pravu pa težko govorimo o splošnem varstvu pred posegi v premoženje, ki niso hkrati tudi posegi v telo oziroma svobodo ali stvar (lastnino) oškodovanca. Omenili smo že primere fizičnih posegov v eno osebo (neposrednega oškodovanca), katerih posledice se izrazijo v premoženju druge osebe (posrednega oškodovanca); povrnitev se ji prizna le v primeru podlage v zakonu.

⁴⁷ Glej Možina 2014, str. 87.

⁴⁸ Glej Možina 2010, str. 129.

⁴⁹ Čl. 169 (4) OZ.

⁵⁰ Glej čl. 121a Zakona o industrijski lastnini (ZIL-1), Uradni list RS, št. 45/01, zadnja spr. 23/20, ter čl. 168 Zakona o avtorski in sorodnih pravicah (ZASP), Uradni list RS, št. 21/95, zadnja spr. 130/22.

⁵¹ Glej Možina 2016a, str. 290.

Drugače pa se rešujejo primeri neposrednih posegov v golo premoženje oškodovanca, pri čemer sploh ne pride do fizičnega posega v telo ali lastnino kogarkoli. Poleg bojazni pred negativnimi učinki preširoke odškodninske odgovornosti (na primer dušenje svobode ravnanja, spodbujanje splošne defenzivne drža) na obseg odgovornosti med drugim vpliva tudi okoliščina, da je drugače kot pri človeškem telesu, fizični svobodi ali lastnini, pri katerih je meja varovanega interesa zelo jasna, ta meja pri »golem premoženju« težje določljiva.

Za neposreden poseg v golo premoženje drugega bi šlo, če bi bila posledica ravnanja ene osebe zmanjšanje premoženja druge osebe, ne da bi med njima prišlo do kakršnegakoli fizičnega stika. Predstavljajmo si na primer podjetnika, ki odpre pekarno nedaleč od konkurentove pekarnice. Čeprav ima celo namen, da slednjemu prevzame stranke, je konkurenca na trgu dovoljena in zaželena, zato njegovega poslovanja, čeprav konkurentu povzroča izgubo, ne moremo šteti za protipravno ravnanje. To bi bilo mogoče šele, če bi podjetnik tekmoval na nepošten, nemoralen (ZPOmk-2: »nelojalen«) način, tj. v nasprotju z dobrimi poslovnimi običaji (*contra bonos mores*). Za tak primer bi šlo, če bi na primer poskušal doseči, da bi tretje osebe prekinile pogodbe s konkurentom, ustvarjal zmedo na trgu z neupravičeno uporabo njegove firme ali znamke, nepošteno prevzemal njegove delavce ali pridobival oziroma izkoriščal njegove poslovne skrivnosti.⁵² To implicira tudi naklepno ravnanje. V primeru škode zaradi nelojalne konkurence torej minimalne zahteve, ki izhajajo iz generalne klavzule, ne zadoščajo, saj je treba izkazati tudi nemoralno ravnanje. Tako je že v času sprejetja ZOR določal »Zakon o suzbijanju nelojalne utakmice i monopolističkih sporazuma«, ki je za nelojalno konkurenco predvideval odškodninske sankcije.⁵³ Danes je to določeno v čl. 134 in 135 ZPOmk-2, skupaj s primeri dejanj nelojalne konkurence.⁵⁴ Na pogoj nemoralnega ravnanja lahko gledamo kot na dodatno zahtevo v okviru predpostavke protipravnosti ravnanja.

Podobno velja za odškodninsko odgovornost zaradi zlorabe pravice. Tudi to je »delikt«, katerega posledica je načeloma odgovornost za čisto premoženjsko škodo, a za odgovornost ne zadoščajo minimalne zahteve na podlagi generalne klavzule, ampak je treba izkazati tudi zavestno zlorabo pravice, tj. nemoralni namen oziroma izključni ali očitni namen drugemu povzročiti škodo.⁵⁵

⁵² Glej primere iz čl. 134 (3) Zakona o preprečevanju omejevanja konkurence (ZPOmk-2), Uradni list RS, št. 130/22.

⁵³ Glej Uradni list SFRJ, št. 24/1974, čl. 2 (pojem nelojalne konkurence), 15 in 16 (ki je omogočal celo povrnitev nepremoženjske škode zaradi posega v poslovni ugled). Dejanja nelojalne konkurence so primeroma naštet v čl. 8. Glej tudi Temeljni zakon o prometu blaga, Uradni list SFRJ, št. 1-8/1967, čl. 54, ter Cigoj, str. 560 in nasl.

⁵⁴ Uradni list RS, št. 130/22. Prejšnji zakon (ZPOmk-1) je enako določal v čl. 63 (a) in 63 (b).

⁵⁵ Glej na primer VS RS II Ips 231/2013 z dne 24. 10. 2014.

Vrhovno sodišče je v zadevi, v kateri je stranka zahtevala povrnitev škode, ker se je zaradi podjetniške dejavnosti druge stranke (gradnja nepremičnine) zmanjšala tržna vrednost njene nepremičnine (izguba razgleda), napotilo na tehtanje interesov strank v povezavi z merili sosedskega prava (krajevno običajno izvrševanje lastninske pravice), pri tem pa med drugim opozorilo, da »varovanje tržne vrednosti nepremičnine samo po sebi ni ustavno zagotovljeno«.⁵⁶

Premoženje se lahko zmanjša tudi, če nekdo izjavi nekaj, kar škodi poslovanju oškodovanca. OZ (ZOR) v posebni točki (IV.) oddelka o povrnitvi škode predpisuje posebne pogoje odgovornosti za posege v premoženje z razžalitvijo ali širjenjem neresničnih trditev.⁵⁷ V skladu s čl. 177 (1) OZ odgovornost ni podana za kakršnokoli trditev, katere posledica je zmanjšanje premoženja oškodovanca. Če je trditev resnična, odgovornosti ni in se ji prizadeta oseba na podlagi te določbe ne more zoperstaviti. Tudi če trditev ni resnična, pa odgovornosti ni, če izjavljajoči ni vedel, da trditev ni resnična, in ga je pri izjavi ali njenem posredovanju tretji osebi vodil »resen interes« (čl. 198 (2) OZ). Zakon napotuje na tehtanje »resnega interesa« izjavljajočega in interesa oškodovanca. Metoda tehtanja sicer ni specifična le za presojo posegov v golo premoženje z izjavo, vendar zakon nanjo napotuje le v tem kontekstu. Iz določbe izhaja, da je za odgovornost na podlagi čl. 177 (1) OZ – drugače kot po generalni klavzuli iz čl. 131 (1) OZ – potrebna zavest izjavljajočega o neresničnosti izjave (naklep).

Premoženjske posledice zanašanja na izjave drugih so tudi v našem pravu zelo omejene. Tako na primer ni mogoče brez nadaljnjega zahtevati povrnitve škode, ki bi nastala na primer zaradi tega, ker bi oškodovanec ravnal v zanašanju na pravilnost vremenske napovedi na televiziji ali časopisu. Takšna – nepogodbena – odgovornost za informacije bi zaradi visoke cene, posledice zavarovalnih premij, povsem ohromila podajanje novic. Tudi Vrhovno sodišče RS je (*obiter dictum*) zapisalo, da ni splošne odgovornosti za napačne informacije, priporočila ali mnenja, saj bi ta prekomerno obremenila vsakdanjo komunikacijo.⁵⁸

Slovenska sodišča pa so po zgledu iz primerjalnega prava uvedla izjemo: odgovornost za informacijo je lahko vendarle podana, kadar se prejemnik zaradi posebne bližine s ponudnikom

⁵⁶ VS RS II Ips 25/2019 z dne 30. 5. 2019, tč. 19. Vrhovno sodišče je razveljavilo sodbi nižjih sodišč, ki sta odškodnino za zmanjšanje tržne vrednosti priznali na podlagi čl. 133 (3) OZ. Zavrnilo je idejo gradnje kot splošno koristne dejavnosti; gre za uresničevanje zasebnih lastninskih interesov. Sodišču prve stopnje je naložilo, naj v kontekstu deliktne prava v povezavi z merili sosedskega prava opravi tehtanje interesov obeh strank z metodo praktične konkordance, pri tem pa je poudarilo, da varovanje tržne vrednosti nepremičnin samo po sebi ni ustavno zagotovljeno, da se spremembam v prostoru v svobodni družbi ni mogoče izogniti, da so prostorska razmerja dinamična in da je pri zapolnjevanju pojma izvrševanja upravičen glede na krajevne običaje treba upoštevati, ali gre za ekscesno (neobzirno) izvrševanje ali pa za krajevno običajno in s tem predvidljivo ter znosno spreminjanje okolja. Glej tudi Brus, str. II, IX in X.

⁵⁷ Primerjaj § 824 BGB. Vprašanje je, ali je umestitev tega vprašanja v odsek deliktne prava o povrnitvi škode ZOR/OZ najprimernejša, saj ne gre za vprašanje povrnitve škode, ampak za pogoj odgovornosti.

⁵⁸ VS RS II Ips 103/2009 z dne 30. 6. 2011, tč. 12.

lahko utemeljeno zanese na njeno pravilnost. Zanimivo je, da se sodišča pri tem sklicujejo tudi na ureditev iz modelnega zakona – DCFR (čl. VI.-2:207).⁵⁹ Do odgovornosti lahko pride, kadar informacijo poda oseba, ki uživa posebno zaupanje (strokovnjak) in ki lahko predvidi, da se bo določena ali določljiva oseba – s katero ni v pogodbenem razmerju – nanjo zanesla pri poslovni odločitvi določene vrste.⁶⁰ Sodišče je odločalo v primeru, ko je cenilec, ki ga je pogodbeno angažirala stranka, previsoko ocenil vrednost nepremičnine; cenitev je nato stranka predložila banki, ta pa ji je odobrila kredit, zavarovan s hipoteko na nepremičnini. Ko stranka kredita ni vrnila, banka pa je nepremičnino lahko unovčila šele za bistveno nižji znesek od ocenjenega, se je zastavilo vprašanje, ali lahko razliko izterja od cenilca: slednji je sicer kršil pogodbo s stranko, a z banko ni imel pogodbe; sodišče je njegovo odgovornost utemeljilo na deliktu s posebnimi predpostavkami.⁶¹ Vrhovno sodišče je te predpostavke, ki jih lahko štejemo za posebno obliko protipravnosti, poimenovalo »specialno razmerje«⁶² oziroma poseben, bližnji odnos, v katerem se prejemnik informacije lahko upravičeno zanese na njeno pravilnost, ponudnik informacije pa to lahko predvidi.⁶³ Odgovornost strokovnjakov nasproti tretjim torej ne obstaja na splošno, ampak le nasproti predvidljivemu krogu oseb v zvezi s predvidljivimi odločitvami.⁶⁴

Druge primere deliktne odgovornosti za izjave oziroma podane informacije uvajajo posebni zakoni, denimo v zvezi s prospektom pri javni ponudbi vrednostnih papirjev.⁶⁵

Odgovornost za čisto premoženjsko škodo je – vsaj v nekaterih položajih – omejena tudi z zakonom. Tako je v čl. 157 OZ objektivna odgovornost organizatorja prireditve omejena na škodo zaradi smrti ali telesne poškodbe. Prizna se torej le (premoženjska in nepremoženjska) škoda zaradi posega v življenje oziroma telo, ne pa tudi škoda zaradi posega v stvari in tudi ne škoda zaradi posega v premoženje. Enako glede na čl. 156 OZ velja za objektivno odgovornost države za terorizem in demonstracije.⁶⁶

⁵⁹ Prav tam in VSL II Cp 373/2016 z dne 6. 7. 2016, tč. 7, ter VSL II Cp 1650/2017 z dne 6. 9. 2017, tč. 11.

⁶⁰ Prav tam in VS RS III Ips 38/2010 z dne 22. 1. 2013 (specialno razmerje). Glej tudi Možina 2015, str. 291.

⁶¹ VSL II Cp 1650/2017 z dne 6. 9. 2017, glej tudi VSL II Cp 373/2016 z dne 6. 7. 2016.

⁶² VS RS III Ips 38/2010 z dne 22. 1. 2013.

⁶³ Glej VS RS II Ips 103/2009 z dne 30. 6. 2011. V tej zadevi je sicer Vrhovno sodišče v drugih točkah kasneje spreminjalo odločitve, glej VS RS II Ips 331/2014 z dne 28. 5. 2015, US Up-781/15-16 z dne 24. 11. 2016 VS RS II Ips 337/2016 z dne 20. 3. 2017.

⁶⁴ Možina 2015, str. 309.

⁶⁵ Glej na primer čl. 81 (3) Zakona o trgu finančnih instrumentov (ZTFI-1), Uradni list RS, št. 77/18 in nasl. Primerjaj merila razbremenitve s pogoji zgoraj opisane odgovornosti strokovnjaka nasproti tretjim osebam. Glej tudi čl. 29 Zakona o prevzemih (ZPre-1), Uradni list RS, št. 79/06 in nasl., zadnja spr. 75/15.

⁶⁶ To velja opozoriti, da ne gre za civilnopravno odškodninsko odgovornost, ampak za posebno obliko odgovornosti države, ki ni vezana na protipravno ravnanje ali nevarno stvar oziroma dejavnost (povrnitvena shema).

Tudi posebna oblika objektivne odgovornosti proizvajalca za proizvod je omejena na varstvo določenih pravnih dobrin. Že OZ v čl. 155 (1) govori le o »škodni nevarnosti za osebe ali stvari« (in ne tudi o škodni nevarnosti za druge dobrine), čl. 58 (1) ZVPot-1, ki uresničuje Direktivo Sveta z dne 25. julija 1985 o približevanju zakonov in drugih predpisov držav članic v zvezi z odgovornostjo za proizvode z napako (Direktiva 85/374/EGS o odgovornosti proizvajalca),⁶⁷ pa omogoča povrnitev le, kadar zaradi napake proizvoda (nezadostne varnosti) pride do smrti, telesne poškodbe oziroma okvare zdravja. Škoda na drugih stvareh se v skladu s čl. 58 (2) ZVPot-1 povrne le nad mejo 500 evrov in pod pogojem, da se je proizvod uporabljal v zasebne namene. Povrnitev čiste premoženjske škode je izključena. Na ta način želi direktiva vzpostaviti ravnotežje med interesi proizvajalca ter oškodovanca in omejiti »preveliko število sodnih sporov«.⁶⁸

V nekaterih posebnih primerih odškodninske odgovornosti je ta omejena po višini: tako na primer člani posloводства in nadzornega sveta upnikom na podlagi Zakona o finančnem poslovanju, postopkih zaradi insolventnosti in prisilnem prenehanju (ZFPPIPP)⁶⁹ odgovarjajo za opustitev določenih dejanj le do določenih zneskov.

Zdi se, da se slovenska sodišča doslej niso soočila z dilemami, ki nastajajo v zvezi z eno od tipičnih oblik čiste premoženjske škode – deliktними posegi v infrastrukturo, na primer v električno napeljavo, zaradi česar se začasno ustavi proizvodnja v nekem podjetju (t. i. *cable cases*).⁷⁰

Namen tega sestavka seveda ni celovito obravnavati vprašanja čiste premoženjske škode, zlasti ne utemeljenosti omejitev njenega priznavanja, ampak le opozoriti, da je deliktno varstvo »golega premoženja« – vsaj na večini področij, ki so bila omenjena – omejeno oziroma dostopno le pod dodatnimi predpostavkami. V tem smislu torej tudi za slovensko pravo velja, da je deliktnopravno varstvo golega premoženja manj obsežno kot varstvo življenja, zdravja, svobode in lastnine.

3.5. Poseg v »čiste« nepremoženjske dobrine

Omeniti moramo še neposredne posege v nepremoženjske dobrine, ki niso povezani s fizičnim posegom v oškodovanca (oziroma njegovega bližnjega). Za namene razlikovanja jih poimenujemo »čiste« nepremoženjske dobrine. Sem spadajo na primer posegi v čast in dobro ime ter zasebnost oziroma druge osebnostne pravice. Na tem mestu obravnavamo le posledice na nepremoženjskem področju (nepremoženjsko škodo), možne pa so tudi glede premoženja.

⁶⁷ UL L 210.

⁶⁸ Glej uvodno izjavo 9 k Direktivi 85/374/ES.

⁶⁹ Uradni list RS, št. 126/07, zadnja spr. 157/22. Glej čl. 42, 43 ter 44.

⁷⁰ Glej pregled tuje sodne prakse pri Kadner Graziano, str. 69 in nasl.

Kolikor gre za premoženjsko škodo zaradi razžalitve ali širjenja neresničnih trditev (čl. 177 OZ), smo jo že obravnavali. Seveda so osebnostne pravice na visokem mestu v hierarhiji varovanih interesov, vendar je tudi njihovo priznavanje v odškodninskem pravu na določen način omejeno oziroma podvrženo dodatnim korakom. To velja že zato, ker poseg v osebnostne pravne dobrine sam po sebi še ne upravičuje do denarne odškodnine; ta se prizna le, če gre za poseg, ki se odrazi v eni od priznanih oblik nepremoženjske škode ter povzroči trpljenje (duševne bolečine) določene intenzivnosti in trajanja. Slednje sicer velja tudi za posege v nepremoženjske dobrine, ki so povezane s fizičnim posegom v človeka oziroma njegovo svobodo.

Bistvena značilnost posegov v »čiste« nepremoženjske dobrine – vsaj ko govorimo o posegih v čast in dobro ime ter zasebnost – je, da meje varovanja praviloma ni mogoče ugotoviti brez tehtanja nasprotujočih si interesov. Sodna praksa je izoblikovala merila tehtanja, na primer pravice ene stranke do svobode govora in pravice druge stranke do časti in dobrega imena. Zakon sicer glede posegov v (»čiste«) nepremoženjske dobrine ne napotuje na metodo tehtanja tako kot pri povrnitvi premoženjske škode zaradi neresničnih izjav. Problem pa je vsebinsko primerljiv. Glede oškodovanca je denimo pomembno, ali gre za javno osebnost ali morda celo osebnost, ki deluje v političnem prostoru (na primer politiki, novinarji, mnenjski voditelji) in mora biti načeloma pripravljena sprejeti ostrejšo kritiko, ali ne. V tej zvezi je pomembno tudi, ali je šlo za politično izražanje, ki uživa posebno varstvo.⁷¹ Prav tako je lahko pomemben način izražanja (metoda komunikacije) in razumevanje povprečnega naslovnika ter kontekst sporne izjave; nadalje, ali je želel izjavljajoči nasprotnika predvsem zaničevati ali razpravljati o zadevah javnega pomena.⁷² Pomembno je tudi, ali je izjava resnična oziroma ali je bil izjavljajoči v opravičeni zmoti oziroma je zasledoval legitimen interes, in tudi, ali bi imela odškodninska odgovornost lahko zastraševalni učinek na izvrševanje človekovih pravic. Upoštevati je skratka treba tudi stališča, ki sta jih za razreševanje kolizije med temeljnimi človekovimi pravicami izoblikovali Ustavno sodišče ter ESČP.⁷³

Podobno velja tudi glede pravice do zasebnosti. Tudi tu morajo javne osebnosti dopustiti več posegov, pri tehtanju s pravico svobode govora oziroma javne obveščenosti pa je eden od dejavnikov tudi prispevek k diskusiji v javnem interesu; če tega ni, so posegi dopustni v manjši meri.⁷⁴ Tudi v teh primerih je torej za ugotovitev meje dovoljenega ravnanja treba opraviti (kompleksno) presojo nasprotujočih si interesov in upoštevati vrsto meril.

⁷¹ Glej na primer VS RS II Ips 75/2019 z dne 6. 2. 2020, tč. 27.

⁷² Prav tam, tč. 31 in nasl.

⁷³ Glej Zobec, str. 16.

⁷⁴ Glej na primer ESČP *Caroline von Hannover proti Nemčiji* z dne 24. 6. 2004, št. 59320/00, VS RS II Ips 296/2002 z dne 25. 9. 2003 in VS RS II Ips 23/2020 z dne 28. 8. 2020.

Sklenemo torej lahko, da so čast in dobro ime ter zasebnost varovani pod nekaterimi drugačnimi predpostavkami kot nepremoženjski interesi, ki so povezani s posegom v človeka. Tudi za te dodatne predpostavke (tehtanje interesov, upoštevanje okoliščin) lahko rečemo, da spadajo k ugotavljanju meje med dovoljenim in nedovoljenim ravnanjem ter jih obravnavamo v okviru predpostavke protipravnosti.

Denarno odškodnino za poseg v »čiste« nepremoženjske interese pa je mogoče zahtevati tudi za duševne bolečine zaradi posega v moralno avtorsko pravico, kolikor to opravičujejo okoliščine, zlasti stopnja in trajanje bolečin.⁷⁵ Pojem nepremoženjske škode se razvija tudi na podlagi področne zakonodaje: denarno odškodnino za nepremoženjsko škodo je mogoče zahtevati tudi v primeru trpinčenja na delovnem mestu (*mobbing*), ki je lahko tudi povsem »nefizično«,⁷⁶ diskriminacije⁷⁷ ter obdelave osebnih podatkov v nasprotju s Splošno uredbo o varstvu osebnih podatkov (GDPR)⁷⁸ – obravnava teh primerov pa presega okvire tega prispevka.

4. Sklepne ugotovitve

Čeprav slovensko nepogodbeno odškodninsko pravo ne pozna hierarhije pravno varovanih interesov (pravnih dobrin), je mogoče ugotoviti, da vse pravne dobrine ne uživajo enake ravni varstva oziroma varstva pod enakimi pogoji. Določena hierarhija pravnih dobrin je vtkana že v presojo protipravnosti kot predpostavke krivdne odgovornosti: obsežnejše dolžnosti varstva se nanašajo na ogroženost življenja ali zdravja kot na grožnjo manj pomembne telesne poškodbe, ogroženost lastnine ali celo zgolj premoženja. Pravni sistem lahko področje deliktne-ga varstva definira s pravili ravnanja, tako da prepove ali zapove določeno ravnanje, iz česar je mogoče sklepati, katere dobrine želi varovati, ali pa opiše varovane dobrine in na razmeroma splošen način prepove posege vanje; večina pravnih sistemov obe metodi kombinira.⁷⁹ To velja tudi za slovensko pravo; vrsta in stopnja ogroženosti pravne dobrine sta pomemben dejavnik za presojo protipravnosti.

Deliktno pravo izvirno in najobsežneje varuje pred fizičnimi posegi v življenje, zdravje, telesno celovitost in svobodo, podobno velja za varstvo pred posegi v stvari (lastnino). Varstvo pred neposrednimi posegi v čiste premoženjske dobrine (povrnitev čiste premoženjske škode)

⁷⁵ Čl. 169 ZASP.

⁷⁶ Glej na primer Možina 2016b, str. 371.

⁷⁷ Glej čl. 39 Zakona o varstvu pred diskriminacijo (ZVarD), Uradni list RS, št. 33/16 in 21/18.

⁷⁸ Glej čl. 82 Uredbe 2016/679 o varstvu posameznikov pri obdelavi osebnih podatkov (GDPR), UL L 119; ter Sklepne predloge generalnega pravobranilca M. Camposa Sánchez-Bordone z dne 6. 10. 2022 v zadevi C-300/21 (*UI proti Österreichische Post AG*).

⁷⁹ European Group on Tort Law, čl. 2:102, r. št. 1, str. 30.

pa je – vsaj v obravnavanih primerih – zagotovljeno le pod nekaterimi dodatnimi predpostavkami, ki presegajo minimalne elemente krivdne odgovornosti iz čl. 131 (1) OZ, kot na primer nasprotovanje morali (v primerih nelojalne konkurence) ali zavestno zlorabo (zloraba pravice). V teh primerih bi lahko govorili tudi o naklepnih deliktih. Tudi v nekaterih drugih položajih (poseg v premoženje z neresnično izjavo) se za odgovornost zahteva zavest o neresničnosti izjave ali »resen interes«, ki pretehta nad interesom oškodovanca. Sodna praksa je po vzoru iz primerjalnega prava razvila tudi institut odgovornosti za strokovno mnenje pod pogojem bližnjega odnosa (»specialnega razmerja«), v katerem se prejemnik mnenja lahko upravičeno zanese na pravilnost, ponudnik pa to lahko predvidi. V primerih, v katerih fizična škoda nastane eni osebi, škoda pa se nato odrazi (tudi) pri drugi osebi (posredna premoženjska škoda), sodna praksa cilja omejitve odgovornosti ne naslavlja neposredno, ampak prek pojmovanja vzročne zveze oziroma z razlikovanjem neposrednih in posrednih škod. V nekaterih posebnih primerih objektivne odgovornosti, na primer pri odgovornosti proizvajalca, izključuje povrnitev čiste premoženjske škode že zakon.

Čeprav so v hierarhiji varovanih pravnih dobrin visoko, je tudi pri varstvu »čistih« nepremoženjskih dobrin, tj. povrnitev nepremoženjske škode v primerih, kjer ni hkrati fizičnega posega v oškodovanca, na primer pri posegu v čast in dobro ime ali zasebnost, mejo med dovoljenim in nedovoljenim (protipravnim) ravnanjem pogosto mogoče ugotoviti šele s kompleksnim tehtanjem interesov obeh strani.

Kratek pregled pokaže, da slika o varstvu različnih pravnih dobrin v slovenskem nepogodbemnem odškodninskem pravu kaže obrise, ki niso bistveno drugačnih od tistih v primerjalnem pravu, vključno s pravnimi redi z izrecno hierarhijo varovanih interesov.

Literatura

- BOOM, Willem van, KOZIOL, Helmut, WITTING, Christian A. (ur.). *Pure economic loss*. Durnaj/New York: Springer, 2004.
- BRUS, Marko. Ob dveh nedavnih pomembnih odločbah VS RS. *Pravna praksa*, 2020, št. 26-27, Priloga, str. II, IX in X.
- BRÜGGEMEIER, Gert. *Haftungsrecht*. Heidelberg: Springer, 2006.
- CIGOJ, Stojan. *Odškodninsko pravo Jugoslavije*. Ljubljana: Časopisni zavod Uradni list SR Slovenije, 1972.
- DAM, Cees van. *European Tort Law*, 2. izdaja. Oxford: Oxford University Press, 2013.
- DULAR, Drago. Ekonomska izguba kot vrsta škode. *Pravna praksa*, 2003, št. 41, str. 21–22.
- DUNNÉ, Jan M. van. Liability for Pure Economic Loss: Rule or Exception? A comparatist's view of the Civil law – Common law Split on Compensation of Non-physical Damage in Tort Law?. *European Review of Private Law*, 1999, Vol. 7, Issue 4, str. 397.

- European Group on Tort Law. *Principles of European Tort Law*. Dunaj, New York: Springer, 2005.
- GLIHA, Igor, BARETIĆ, Marko, NIKŠIĆ, Saša. Pure Economic Loss in Croatian Law. V: Bussani, M. (ur.), *European Tort Law—Eastern and Western Perspectives*. München: Sellier European Law Publishers, 2007, str. 249–293.
- GOUDKAMP, James. *Winfield & Jolowitz on Tort*, 20. izdaja. London: Sweet & Maxwell, 2020.
- JAKAŠA, Branko. Nekoliko pitanja temelja vanugovorne odgovornosti u Zakonu o obveznim odnosima. *Naša zakonitost*, 1979, št. 6, str. 59.
- KADNER GRAZIANO, Thomas. *Comparative Tort Law – cases, materials and exercises*. Routledge, 2018.
- KARANIKIĆ MIRIĆ, Marija. *Objektivna odgovornost za štetu*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Centar za izdavaštvo i informisanje, 2013.
- KARANIKIĆ MIRIĆ, Marija. Postjugoslovenski »život« pravila o vanugovornoj odgovornosti u Srbiji. V: Možina, D. (ur.), *Razvojne tendence v obligacijskem pravu*. Ljubljana: Inštitut za primerjalno pravo pri Pravni fakulteti v Ljubljani in Pravna fakulteta Univerze v Ljubljani, Založba Pravne fakultete, 2019, str. 263.
- KOZIOL, Helmut. *Österreichisches Haftpflichtrecht I*. Dunaj: Manz, 1997.
- LECZYKIEWICZ, Dorota. Loss and its compensation in the proposed new French regime of extra-contractual liability. V: Borghetti, J.-S., Whittaker, S. (ur.), *French Civil Liability in Comparative Perspective*. Oxford: Hart Publishing, 2019, str. 184.
- MARKESINIS, Basil S., BELL, John, JANSSEN, Andre. *Markesinis's German Law of Torts*, 5. izdaja. Hart Publishing, 2019.
- MOŽINA, Damjan. Delodajalci in posledice prometnih nesreč. *Podjetje in delo*, 2014, št. 8, str. 1505.
- MOŽINA, Damjan. Odškodninska odgovornost za nasvet in informacije ter vprašanje zahtevkov tretjih oseb. *Podjetje in delo*, 2015, št. 2, str. 291.
- MOŽINA, Damjan. Odškodninska odgovornost za kršitev pogodbe. *Podjetje in delo*, 2016a, št. 2, str. 290.
- MOŽINA, Damjan. Fault, Presumption of Fault, and Wrongfulness in the Yugoslav Obligations Act. *Journal of European Tort Law*, 2021, št. 3, str. 229.
- MOŽINA, Damjan. Povrnitev škode zaradi diskriminacije in trpinčenja na delovnem mestu – nekaj misli ob 8. čl. ZDR-1. V: Žnidaršič Skubic in dr. (ur.), *Liber Amicorum Lojze Ude*. Ljubljana: Pravna fakulteta, Inštitut za primerjalno pravo, 2016b, str. 371.
- MOŽINA, Damjan. Odškodninska odgovornost za poškodbe pri športu. V: Bergant Rakočević, V. (ur.), *Šport in pravo*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije, 2020.
- PALMER, Vernon Valentine. A comparative law sketch of pure economic loss. V: Bussani, M., Sebok, A. J. (ur.), *Comparative Tort Law, Global perspectives*. Edward Elgar Pub, 2015, str. 284.
- PAVŠLAR, Aleksander. *Neposlovna odgovornost za čisto premoženjsko škodo*, doktorska disertacija. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, 2009.

- TOT, Ivan. Poredbenopravni utjecaji na Zakon o obveznim odnosima. V: Tot, I., Slakoper, Z. (ur.), *Hrvatsko obvezno pravo u poredbenopravnom kontekstu: Petnaest godina Zakona o obveznim odnosima*. Zagreb: Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2022, str. 15.
- WAGNER, Gerhard. Comparative tort law. V: Reimann, M., Zimmermann, R. (ur.), *The Oxford Handbook of Comparative Law*, 2. izdaja. Oxford: Oxford University Press, 2019, str. 995.
- WERRO, PALMER, HAHN. Strict liability in European tort law: an introduction. V: Werro, Palmer (ur.), *The boundaries of strict liability in European tort law*. Carolina Academic Press, 2004, str. 3.
- WILL, Michael, VODINELIĆ, Vladimir. Generelle Verschuldensvermutung – ein unbekanntes Wesen. V: Magnus, U., Spier, J. (ur.), *European Tort Law – Liber Amicorum Helmut Koziol*. Peter Lang Publishing, 2000, str. 307.
- ZIMMERMANN, Reinhard. The Law of Obligations. New York: Oxford University Press, 1996.
- ZOBEC, Jan. Praktična konkordanca v ustavnosodni presoji. *Pravosodni bilten*, 2011, št. 2, str. 16.
- ZWEIGERT, Konrad, KÖTZ, Hein. *Einführung in die Rechtsvergleichung*, 3. izdaja. Tübingen: Mohr Siebeck, 1996.
- ZWEIGERT, Konrad, KÖTZ, Hein. *An Introduction to Comparative Law*, 3. izdaja. Oxford: Oxford University Press, 1998.